

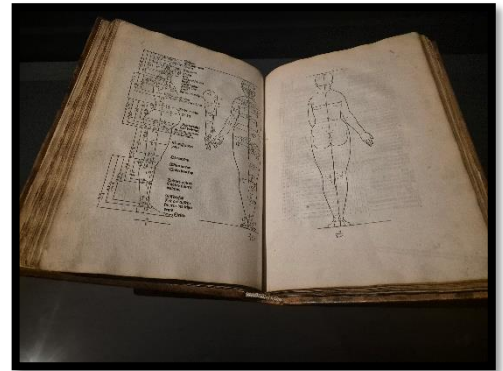
Verslag van de uitstap naar Bozar en Villa Empain op 31 mei 2026.

Beste Vrienden,

Ondanks wat plaatselijke problemen met de toegang tot onze hoofdstad wegens de organisatie van de 20 km van Brussel, was dit opnieuw een topdag.

In de voormiddag bezochten we de fel geprezen expo 'Bellezza e Bruttezza' in de BOZAR. In zijn traktaat 'De Pintura' (1435) riep Leon Battista Alberti de toenmalige kunstenaars op om naar 'schoonheid' te streven in hun werken en dit vooral op basis van het ideaal van 'elegante harmonie' en bepaalde wiskundige formules als bv de 'gulden snede'. Schoonheid spoort immers aan tot deugdelijkheid en lelijkheid is daarentegen alles wat disproportioneel en onregelmatig is.

Ook Albrecht Dürer beschrijft in 'Vier Bücher von menschlicher Proportion' uit 1528 dat de menselijke figuur aan de hand van meetbare verhoudingen is gebouwd en dat schoonheid naast subjectief ook rationeel en geordend moet of kan zijn.

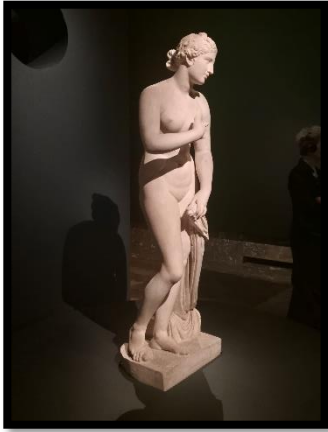

Maar tegen het einde van de 15 de eeuw kregen kunstenaars echter meer oog voor net het tegenovergestelde van schoonheid, nl. de 'lelijkheid'. Omdat 'bellezza' eenvoudigweg niet kan bestaan zonder 'bruttezza'!

In deze expo wil de curator tonen hoe Italiaanse en Noord-Europese renaissancekunstenaars de mens afbeeldden in deze belangrijke scharnierperiode van de portretkunst.

De expo is opgedeeld in 5 delen, die elk schoonheid en/of lelijkheid belichten.

Opmerkelijk is dat de meeste werken nog nooit hebben samengehangen in eenzelfde expo en worden uitgeleend door gerenommeerde musea van over de hele wereld.

Deel I: invloed van de Oudheid.

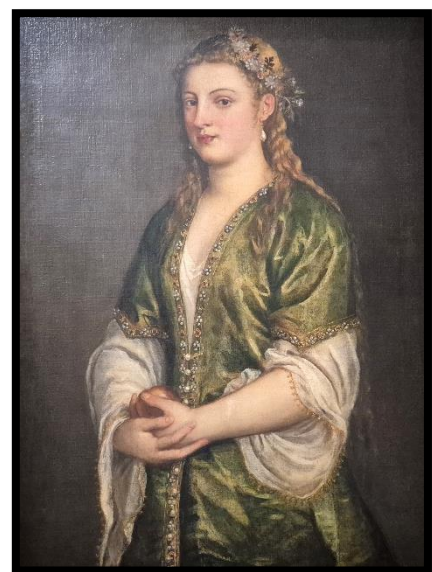
In de eerste zaal zien we hoe Lorenzo di Credi en Jan Gossaert op basis van de iconische, beeldhouwde 'Venus Pudica' (Praxiteles-4de eeuw v.Ch.) uitbeelden wat voor hen pure schoonheid is. De afgebeelde dame in kwestie wordt soepel, elegant heupwiegend voorgesteld, terwijl ze met een transparante sluier of een hand probeert haar naaktheid toch deels te bedekken. De geschilderde

vrouwen worden geportretteerd alsof ze op een sokkel staan, als een standbeeld. Opvallend zijn hun harmonieuze proporties, hun kapsel, hun attributen (spiegel, sluier, pijlenkoker en boog,...) en natuurlijk hun flagrante schoonheid. Om aan te tonen hoe deze kunstenaars te werk gingen, zien we ook enkele pagina's van de traktaten van Alberti en Dürer in de toonkasten.

Deel II: Galerij van de 'belles' ofte het realistische portret.

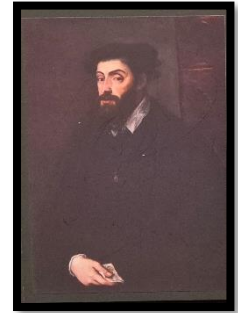
We zien hier verschillende voorbeelden van het portretgenre dat 'belle' wordt genoemd de revue passeren. Voorop staat het toonbeeld van de absolute (vrouwelijke) fysieke perfectie, maar eveneens van de geïdealiseerde schoonheid: hoogblonde en gekrulde haren, een bleke huid en roze wangen als symbool voor uiterlijke en innerlijke schoonheid en waardigheid. Palma il Vecchio schilderde 'Jonge vrouw in groene jurk' met de bedoeling een goudblonde vrouw neer te zetten die duidelijk uit de gegoede klasse komt en haar dure gouden ring en fijn bewerkte foulard met veel waardigheid draagt. Ook het portret van Titiaan 'Vrouw met de appel' stelt een schone Venus voor met lang lohangend haar en gehuld in een prachtig bewerkte jurk met openhangende mouwen, waardoor ze een haast etherische perfectie uitstraalt. De bloemenkroon verheft haar tot 'godin' die je hoort te bewonderen. Wist-je-datje: volgens onze gids bleekten niet-blonde Italiaanse vrouwen hun haren met ammoniak. De zon speelde een bepalende factor bij dat 'bleken': de dames gingen op de zolder van hun huis staan en staken hun hoofd door een gat in het dak. Daar spreidden ze hun haren uit over de dakpannen en lieten de zon haar werk doen. Ze zorgden er echter voor dat hun gezicht niet in contact kwam met de zon.

Wie eveneens in deze Galerij der Schonen hangt, is onze Keizer Karel V. Een anonieme kunstenaar heeft zijn Habsburgerkin duidelijk in beeld gebracht. Het weinig flatterende portret toont hem bovendien met een openhangende mond en een verdwaasde blik in zijn ogen. Het gerucht deed de ronde dat hij zijn mond gewoon niet toekreeg. Deze kunstenaar zal ongetwijfeld weinig werk gehad hebben aan het hof. Het heel bekende portret van Titiaan heeft deze

afwijking gecamoufleerd met een flatterende baard; het originele werk is jammer genoeg niet aanwezig, enkel een klein kopietje.

Deel III : Muzen, monsters en wonderen.

En uiteraard mag Simonetta (Vespucci), hét topmodel van Sandro Botticelli, niet ontbreken in deze expo, hoewel ze zeker niet had misstaan in de Galerij der Schonen. Doordat ze voorkwam in het middelpunt van Botticelli's belangrijkste werken, werd ze wereldberoemd. Haar buitengewone uiterlijk werd immers beschouwd als het toonbeeld van absolute schoonheid en zuiverheid. Je herkent meteen haar

hoogblonde ineengevlochten kapsel, de blanke huid, haar grote ogen en opvallend rechte neus.

Ook Titiaan liet zich inspireren door een prachtige vrouw: Giulia Gonzaga. Deze Venetiaanse schone was niet alleen mooi om te zien, maar eveneens belezen en intelligent. We zien haar portret tweemaal, want ook Sebastiano del Plombo was door haar schoonheid geïmponeerd.

In deze zaal zien we ook 'monsterachtige' figuren, maar hier eerder dan als 'natuurwonderen' voorgesteld. Een voorbeeld is Morgante de dwerg, die aan het hof van de Florentijnse heerser Cosimo I de Medici rondhing en meermaals geportretteerd is door belangrijke kunstenaars. Zijn uiterlijk werd niet beschouwd als een gebrek, maar eerder als iets interessants of vermakelijks. Een ander voorbeeld is de portrettering van Madeleine Gonzales, een jong meisje met een opvallende gezichtsbehandling.

Deel IV : Schoonheid, lelijkheid en kunstgrepen.

Dit onderdeel van de expo gaat over zich mooi(er) maken, over karikaturen en karakterkoppen. Om aan het 16de eeuwse schoonheidsideaal te voldoen, bleekten sommige dames hun haren met ammoniak, maakten ze hun huid blanker met allerlei zalfjes op basis van lood, kwik of arseen (gevaarlijk en giftig) of schminkten ze hun onvolmaaktheden wég met cosmetica om de natuur een handje te helpen. Op het portret van 'Jonge vrouw met spiegel' van Paris Bordone, dat het belle-archetype echt belichaamt, zien we een courtesane die een spiegel ophoudt en wellicht naar de (goede) raad van haar al wat oudere hofdame luistert om toch nog die ene aanpassing te doen aan haar al bijna volmaakte gezicht. Ook hier vallen de typische goudblonde ineengevlochten haren en de bleke teint van gezicht en armen sterk op. De mond is bewerkt met een rode kleur en ook de wangen vertonen een gezond blosje. Kortom een perfecte schoonheid, die ook vergankelijk is...

In het laatste kwart van de 16de eeuw zien we plots een scharniermoment: Leonardo da Vinci en ook Albrecht Dürer durven het aan om af te wijken van het heersende schoonheidsideaal en portretteren ‘mooie lelijkheid’, een vrijere creatie van karakterkoppen. Gebreken worden buitensporig uitvergroot, zoals bv in ‘Grotesk hoofd van een oude vrouw’ van da Vinci. Het portret stelt een oude tandenloze vrouw voor met diepe rimpels en uitgezakte lippen. In Noord-Europa schildert Quinten Massys ‘Portret van een oude vrouw’ op een wel erg realistische manier: met verrimpelde boezem,

ingevallen wangen en lippen en duidelijk getekend door haar hoge leeftijd. De uiterlijke lelijkheid is soms ook gekoppeld aan innerlijke slechtheid, ondeugd en zotheid: slechteriken, stouteriken, bedriegers, fraudeurs, narren en zotten behoorden tot de favoriete figuren om lelijkheid weer te geven en hadden vaak een sterke morele connotatie. En lachen met de onvolmaaktheden van anderen was ook toegelaten, zoals we kunnen zien in verschillende groepsportretten van vrolijke gezelschappen die zuipend, vretend en met een schunnige ondertoon worden afgebeeld door bv Massijs, Pieter Huys en Passerotti.

En dan mogen we uiteraard niet aan onze “Lierse” Bruegel de Jongere (1607) voorbij lopen, die tal van karikaturale figuurtjes gebruikt om 100 spreekwoorden uit te beelden. Oorspronkelijk heette het ‘de blauwe huik’: in het midden zie je een ‘ontrouwe’ vrouw haar man een blauwe mantel over het hoofd trekken. Het is de oudste kopie van het werk van Bruegel de Oude geschilderd door zijn zoon.

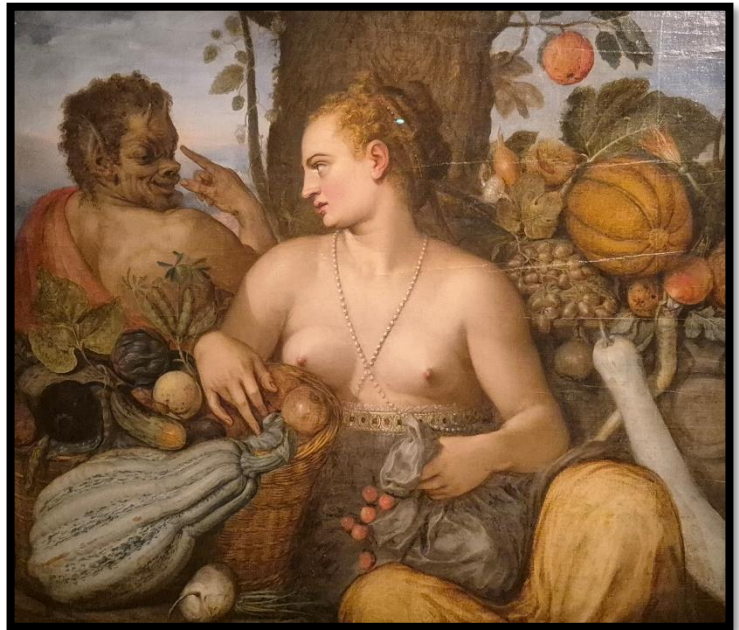

Deel V : schoonheid en lelijkheid als paar.

In de laatste zalen worden dan uiteindelijk 'de schone en de beesten' letterlijk naast elkaar afgebeeld. De 'ongelijke paren' illustreren dus la bellezza e la bruttezza binnen één en dezelfde lijst. We zien realistisch afgebeelde oudere of seniele mannen die zich verlekken aan jonge schone (o.a. Domenico Capriolo) of Lucas Cranachs 'Ongelijke Paar' met een grijzende dame die haar geldbeugel aanbiedt (en zichzelf?) aan een knappe jongeling.

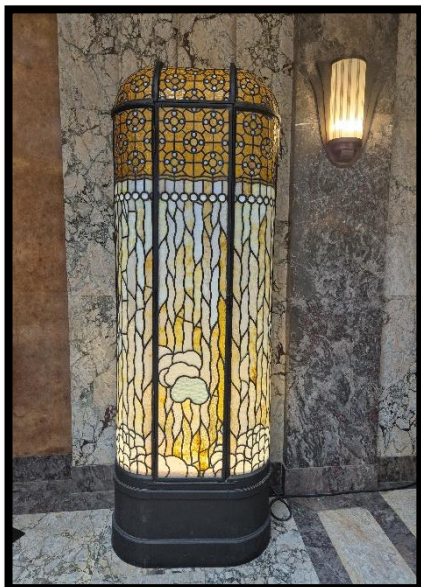
Het sluitstuk van de expo is voor Frans Floris de Vriendt en zijn 'Pomona'. In dit schilderij lijkt de groteske lelijkheid van Pan, de god van het woud, de elegante schoonheid van de naakte Pomona nog te versterken. Of ... is het net omgedraaid?

In de namiddag bezochten we de Villa Empain, één van de meest zuivere art decoparels van Brussel. Het gebouw nabij het Ter Kamerenbos kent een bewogen geschiedenis van bouw, schenking, verkoop en verval, maar ook van wederopstanding.

De villa werd gebouwd in 1930 door de jonge Baron Louis Empain, zoon en erfgenaam van de schatrijke industrieel Edouard Empain, die een groot kapitaal had verzameld bij het beheer van marmergroeven, het aanleggen van een netwerk van openbaar vervoer in binnen- en buitenland, als elektriciteitsproducent, als bankier etc.

De jonge Louis nam de veelbelovende Zwitserse architect Michel Polak onder de arm om een elegante, maar tegelijk ook strakke villa uit te tekenen. Het gebouw kenmerkt zich door het gebruik van luxueuze materialen als marmer, uitheemse houtsoorten en het overvloedig smeedwerk met de kenmerkende art decomotieven. De gevels zijn afgewerkt met gepolijst graniet en raamopeningen die geaccentueerd worden door een glimmende koperen omlijsting.

Het grondplan is gekenmerkt door een strakke geometrische symmetrie van kamers die op twee niveaus

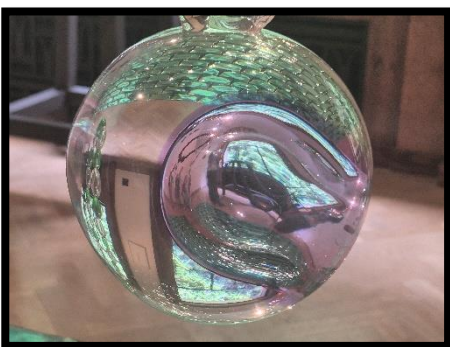
gegroepeerd liggen rond een monumentale centrale hal. Deze representatieve ruimte wordt overspoeld door het daglicht van een reusachtige vierkante koepel. Aansluitend ligt het rijk gedecoreerde grote salon en de centrale as loopt nog verder door in de tuin met een groot hoefijzervormig zwembad met pergola. Achteraan in de tuin bevindt zich nog een conciergewoning. Aan deze achteringang lagen vroeger ook de stallen die nu gerestaureerd zijn in kunstenaarsverblijven.

In 1937 schonk Empain zijn woning aan de Belgische Staat ten behoeve van de nabijgelegen kunstopleiding La Cambre. Directeurs Van de Velde en later ook nog Teirlinck maakten er een museum van decoratieve kunsten van en organiseerden er verschillende tentoonstellingen. In 1943 eisten de Duitse bezetters de villa op. Na de oorlog werd het gebouw op initiatief van Paul-Henri Spaak verhuurd aan de Sovjet-Unie om als ambassade in te richten. Dat druiste regelrecht in tegen Empains initiële schenkingsvoorwaarden, zodat die het gebouw dan maar terugkocht. In 1973 kwam de villa in handen van een Amerikaanse zakenman, die het verhuurde voor evenementen en feestjes. Het gebouw raakte zo in verval en stond sinds 2000 te verkommeren. Vanaf 2007 nam de Fondation Boghosian de geklasseerde residentie over en schonk de nodige middelen voor een grondige restauratie. De steenrijke Armeense juweliersfamilie, ooit gevlucht naar België, bekostigde de complexe onderneming met oog voor de oorspronkelijke authentieke materialen en decoratie waar mogelijk. Sinds 2010 is de villa toegankelijk voor het publiek en is het de hoofdzetel van de Foundation en een exporuimte voor moderne decoratieve kunstenaars.

In de tuin staan verschillende beelden van moderne kunstenaars als Hubert Verbruggen, Damien Moreau, Armen Agop en Johan Baudart.

Jean-Michel Othoniel (FRA-1964) kreeg de hele art decovilla ter beschikking voor zijn expo 'Diary of Happiness'. Het is een visueel reisdagboek van 30 jaar reizen over de hele wereld. In een 150-tal werken neemt hij ons mee langs o.a Armenië, China, Japan, India, Mexico, Turkije, de USA en ook België. Elk werk funtionneert als een herinnering aan een specifiek land en hij laat ons mee genieten van zijn mijmeringen aan goede (en kwade) dagen. Het zijn getuigenissen van zijn persoonlijke artistieke weg 'van de schaduw naar het licht'. Monumentale glassculpturen en gekleurde glazen bakstenen vullen de binnenruimtes en de centrale hal. De barokke glazen kralen zijn zonder uitzondering geblazen in Murano. De glazen bakstenen komen uit India. Aan de muren resoneren de aquarellen en werken op papier met de installaties. Ze vormen een intieme en vrolijke tentoonstelling. Ook buiten op het art decozwembad drijven zijn monumentale glazen bollensculpturen, de Gouden Lotussen.

Tekst : Leen Massei

Foto's : Rita Van Looy